

Jak potwierdzać kompetencje zdobyte na drodze pozaformalnej i nieformalnej?

Niniejszy artykuł dotyczy sposobów potwierdzania kompetencji zdobytych na drodze pozaformalnej i nieformalnej. W pierwszej części został krótko przedstawiony stan obecny obszaru edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego w Polsce. Następnie omówiono znaczenie walidacji efektów uczenia się, w kontekście polityki polskiej i europejskiej. W części trzeciej zaprezentowane są przykłady aktualnie funkcjonujących w tym obszarze rozwiązań – na poziomie edukacji ogólnej, zawodowej i wyższej. W podsumowaniu zostały przywołane najważniejsze argumenty do tworzenia systemu walidacji efektów uczenia się nabytych poza systemem formalnym.

W ostatnich latach coraz większe znaczenie przypisuje się edukacji pozaformalnej i uczeniu się nieformalnemu. Kompetencje przydatne w życiu osobistym, społecznym i zawodowym zdobywamy nie tylko poprzez edukację formalną, lecz także możemy korzystać z bogatej oferty kursów i szkoleń, prowadzonych dla osób w różnym wieku, chcących zdobywać i pogłębiać kompetencje w rozmaitych obszarach. W kontekście rynku pracy szczególnie istotne jest, by nabyte kompetencje¹ zostały zwalidowane, a w tym celu należy potwierdzić efekty uczenia się niezbędne do uzyskania danej kwalifikacji, niezależnie od ścieżki dojścia do niej.

Kompetencje nabywane na drodze pozaformalnej i nieformalnej – stan obecny

Do niedawna uczenie się kojarzone było

przede wszystkim z systemem edukacji formalnej (szkołami i uczelniami) oraz wyłącznie z młodymi ludźmi (najwyżej 30-letnimi). Przekonanie o tym, że uczyć się należy we wczesnych latach życia, w przeznaczonych do tego instytucjach, wciąż jeszcze przekłada się na liczby. Z najnowszego raportu Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości [Bilans Kapitału Ludzkiego](#) wynika, że w 2011 roku jedynie 20% Polaków w wieku 18–64 lata podnosiło swoje kompetencje poprzez udział w szkoleniach czy kursach lub ucząc się samodzielnie. Było wśród nich 2,69 mln pracujących i 290 tys. bezrobotnych. 11,5% badanych uczyło się nieformalnie, bez udziału nauczycieli czy trenerów, 13,8% – pozaformalnie, czyli na różnego rodzaju kursach i szkoleniach. Uczyć się chcą najczęściej osoby z wyższym wykształceniem, pracownicy w zawodach specjalistycznych oraz kierownicy wyższych szczebli. W połowie

przypadków udział w kursach finansowany jest przez pracodawców, w 20% – przez samych uczestników.

Z drugiej strony, 75% pracodawców deklaroowało w badaniach, że w 2011 roku mieli problemy ze znalezieniem odpowiednich kandydatów do pracy. Jednocześnie niewiele ponad połowa z nich (52%) planowała prowadzić jakiegokolwiek działania mające na celu podnoszenie kompetencji swoich pracowników.

Badania „Ocena procesu Zarządzania Zasobami Ludzkimi w oparciu o kompetencje w kontekście uczenia się przez całe życie”, przeprowadzone w 2011 roku na zlecenie Instytutu Badań Edukacyjnych wykazały, że w większości² spośród 941 przebadanych firm brakuje strategii zarządzania zasobami ludzkimi, a działania szkoleniowe prowa-

¹ W Polskiej Ramie Kwalifikacji trzy elementy składowe kompetencji to: wiedza, umiejętności i kompetencje społeczne.

² Jedynie 41,6% wszystkich przebadanych firm wdrożyło strategię.

dziane są chaotycznie, bez zastosowania profesjonalnych narzędzi, takich jak system ocen kompetencji czy indywidualny plan rozwoju pracowników.

Znaczenie walidacji kompetencji nabytych poza systemem formalnym w perspektywie polskiej i europejskiej

Walidacja efektów uczenia się zdobytych poza formalnym systemem kształcenia jest obszarem o rosnącym znaczeniu w polityce Unii Europejskiej. We wrześniu tego roku Komisja Europejska przedłożyła projekt Zalecenia w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. Wskazuje się w nim na to, że do 2015 roku w każdym kraju członkowskim powinien powstać krajowy system walidacji umożliwiający obywatelom potwierdzenie kompetencji nabytych poza systemem formalnym.

Poprawa i dostosowanie kompetencji obywateli do wymagań rynku pracy mają kluczowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności, zatrudnienia i spójności społecznej Unii Europejskiej, co jest zgodne z głównym celem strategii Europa 2020 – osiągnięciem inteligentnego, zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Dlatego też w polityce UE kładzie się niezwykle duży nacisk na poprawę systemów kształcenia, a także na popularyzowanie uczenia się

przez całe życie. Jednym z elementów tej polityki jest rozwój mechanizmów walidacji efektów kształcenia pozaformalnego i uczenia się nieformalnego.

Wstępne prace nad tworzeniem systemów walidacji uzmysłowiły – zarówno przedstawicielom krajów członkowskich, jak i Komisji Europejskiej – jak duża jest różnorodność tradycji i podejść do walidacji. Dlatego też w 2004 roku zostały sformułowane wspólne europejskie zasady dotyczące rozpoznawania i walidacji efektów kształcenia pozaformalnego i uczenia nieformalnego, które powinny być uwzględniane przy wypracowywaniu rozwiązań krajowych.

23 kwietnia 2008 roku Parlament Europejski i Rada przyjęły Zalecenie w sprawie ustanowienia Europejskich Ram Kwalifikacji dla Uczenia się przez Całe Życie. Istotnym uzupełnieniem tego dokumentu było Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 czerwca 2009 roku w sprawie ustanowienia europejskiego systemu transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym.

W obydwu wspomnianych dokumentach zalecono wprowadzenie walidacji efektów uczenia się, określanej jako proces potwierdzania, że konkretne, poddane ocenie efekty uczenia się uzyskane przez uczącego się odpowiadają konkretnym efektom wyma-

ganym w ramach jednostki lub kwalifikacji. W 2009 roku Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego (European Centre for the Development of Vocational Training, CEDEFOP) opublikowało europejskie wytyczne walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. Skupiono się w nich na walidacji z różnych perspektyw (indywidualnej, organizacyjnej, krajowej, europejskiej). Stanowią one praktyczne narzędzie do stosowania na zasadzie dobrowoli.

W Polsce prace nad stworzeniem systemu walidacji obejmującego metodologię oraz standardy zapewniania jakości w obszarze walidacji (w odniesieniu zarówno do procedur, metod i narzędzi, jak i do instytucji walidujących) toczą się w ramach projektu systemowego „Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie”, realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Funkcjonujące rozwiązania w obszarze walidacji efektów uczenia się zdobytych na drodze pozaformalnej i nieformalnej
Kompetencje uzyskane poza formalnym systemem edukacji można potwierdzać ▶

▶ zarówno w systemie oświaty i szkolnictwa wyższego, jak i poza nim. Osoby pełnoletnie niebędące uczniami szkół mają prawo przystąpić do egzaminów eksternistycznych, organizowanych przez okręgowe komisje egzaminacyjne. W ten sposób można potwierdzić zarówno kwalifikacje ogólne (np. egzamin maturalny), jak i kwalifikacje w zawodach szkolnych. Te ostatnie można potwierdzić również w drodze egzaminu zawodowego, po ukończeniu kwalifikacyjnego kursu zawodowego, który należy do pozaformalnych form kształcenia. W szkolnictwie wyższym nie ma ogólnych przepisów dotyczących walidacji efektów uczenia się uzyskiwanych poza uczelnią. Określenie takich procedur należy do poszczególnych szkół wyższych.

Istnieje też szereg procedur potwierdzania efektów uczenia się poza systemem oświaty i szkolnictwa wyższego. Nie są one jednak regulowane w Polsce w sposób systemowy. Obok siebie funkcjonują zróżnicowane procedury walidacyjne – część z nich ma stosunkowo długą tradycję, inne należy raczej uznać za przedsięwzięcia pilotażowe, które mają na celu nie tyle umożliwienie potwierdzenia kompetencji na dużą skalę, ile raczej

wpracowanie i przetestowanie nowych metod walidacji kompetencji.

W zrealizowanych przez Instytut Badań Edukacyjnych w 2011 roku *Badaniach stosowanych procedur potwierdzania efektów uczenia się osiągniętych na drodze edukacji pozaformalnej uczenia się nieformalnego*, na podstawie przeprowadzonych analiz, wprowadzono podział przedsięwzięć walidacyjnych realizowanych poza systemem formalnym na:

- a) przedsięwzięcia walidacji efektów uczenia się regulowane prawnie (umocowane w prawie polskim),
- b) przedsięwzięcia walidacji efektów uczenia się nieregulowane prawnie (w odniesieniu do których nie stworzono ścieżki prawnej):
 - przedsięwzięcia innowacyjne (wypracowywane od początku, wprowadzające nowe rozwiązania),
 - przedsięwzięcia adaptacyjne (związane z przeniesieniem na grunt polski standardów egzaminacyjnych wypracowanych w innych krajach).

W dalszej części tekstu przedstawię przykłady tego typu przedsięwzięć.

Rzemiosło: procedura walidowania regulowana prawnie

Rozwiązania stosowane w rzemiosle są usankcjonowane w ustawie o rzemiosle³ oraz w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie egzaminów na tytuły czeladnika i mistrza w zawodzie⁴.

Działalność walidacyjną prowadzi Związek Rzemiosła Polskiego, do którego zadań należy m.in.: udzielanie pomocy organizacyjnej i merytorycznej izmom rzemieślniczym, ustalenie listy zawodów, w których przeprowadzane są egzaminy, opracowywanie standardów egzaminacyjnych, organizacja szkoleń dla przewodniczących komisji oraz upowszechnianie dobrych praktyk.

Egzaminy organizowane są w zawodach nauczanych przez pracodawców, w tym w zawodach, dla których nie organizuje się nauki w szkołach zawodowych. Do walidacji kompetencji mogą przystąpić nie tylko młodociani absolwenci nauki zawodu u rzemieślnika, lecz także osoby dorosłe, które nabyły kompetencji przez pracę zawodową i przygotowanie teoretyczne. Ma to szczególne znaczenie w kontekście potrzeb rynku pracy. ▶

Międzynarodowa konferencja o ramach kwalifikacji

Edukacja oparta na efektach uczenia się, przejrzyste zasady przyznawania dyplomów i certyfikatów, możliwość uzyskiwania kwalifikacji poza formalnym tokiem nauki, lepsze dostosowanie kompetencji pracowników do potrzeb rynku pracy – o korzyściach z wprowadzenia ram kwalifikacji podczas międzynarodowej konferencji *Ramy kwalifikacji jako narzędzie polityki publicznej* dyskutowali eksperci z 15 krajów. Wydarzenie to odbyło się w dniach 8–9 listopada 2012 roku w Warszawie.

[Więcej informacji](#)

³ Ustawa z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiosle; Dz.U. 1999 nr 17, poz.92.

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 października 2005 r. w sprawie egzaminów na tytuły czeladnika i mistrza w zawodzie, przeprowadzanych przez komisje egzaminacyjne izb rzemieślniczych; Dz.U. 2005 nr 215, poz. 1820.

► **Certyfikat dla trenerów organizacji pozarządowych (STOP): innowacyjne przedsięwzięcie nieregulowane prawnie**

W ramach inicjatywy członkowie [Stowarzyszenia Trenerów Organizacji Pozarządowych](#) potwierdzają posiadanie kompetencji trenerskich w zakresie planowania i prowadzenia szkoleń. Kandydaci mogą ubiegać się o certyfikat I, II lub III stopnia. Dla każdego certyfikatu określone są wymagania obejmujące listę kompetencji niezbędnych do nabycia danej kwalifikacji.

Osoba chcąca przystąpić do procedury walidacji, wypełnia kwestionariusz, w którym opisuje swoje doświadczenie trenerskie oraz podaje liczbę przeprowadzonych i ukończonych szkoleń.

Najważniejszym etapem walidacji jest przeprowadzenie tzw. szkolenia pod superwizją. Superwizor ocenia zarówno program szkolenia, jak i sposób jego przeprowadzenia. Sporządzone przez niego notatka oraz rekomendacja trafiają do komisji certyfikacyjnej, która w razie wątpliwości może poprosić o dodatkowe wyjaśnienia. Dla uniknięcia nieprawidłowości w procesie walidacji Stowarzyszenie ustaliło standardy przeprowadzania superwizji⁵.

Europejski Certyfikat Umiejętności Komputerowych (ECDL): rozwiązanie adaptacyjne nieregulowane prawnie

Certyfikat ECDL można zdobywać w 148 krajach świata i w jednym z 41 języków. Proces walidacji jest wystandaryzowany i poddany tym samym procedurom zapewniania jakości. Zasady uzyskiwania certyfikatu określone są przez Fundację ECDL z Irlandii. W Polsce proces certyfikacji nadzoruje [Polskie Towarzystwo Informatyczne](#) (PTI).

Efekty uczenia się niezbędne do uzyskania poszczególnych certyfikatów ECDL są zawarte w sylabusach dostępnych na stronach internetowych Fundacji ECDL oraz wszystkich operatorów krajowych (w tym PTI). Egzaminy składają się z części teoretycznej w formie testu wiedzy oraz praktycznej, służącej sprawdzeniu umiejętności. Egzaminy ECDL sprawdzone przez egzaminatorów weryfikowane są wyrywkowo przez koordynatorów regionalnych.

Kandydaci zdają egzaminy w autoryzowanych Laboratoriach ECDL, których jest w Polsce około tysiąca, pogrupowanych w Centra Egzaminacyjne (około stu w Polsce). Nad jakością tych placówek czuwa Komisja PTI ds. Jakości, która co roku weryfikuje warunki

ki zdawania egzaminów w tych placówkach i – jeśli są one zgodne ze standardami Fundacji ECDL – przyznaje roczną akredytację⁶.

Analiza obecnej sytuacji w obszarze walidowania efektów uczenia się zdobytych na drodze pozaformalnej i nieformalnej w Polsce jednoznacznie wskazuje na potrzebę rozwoju systemu walidacji, tworzenia nowych możliwości potwierdzania swoich kompetencji przez każdego, kto jest tym zainteresowany, z zachowaniem właściwych standardów i przestrzeganiem zasad zapewniania jakości.

Stworzenie sprawnie funkcjonującego systemu walidacji byłoby odpowiedzią na sytuację wielu osób, które mają kompetencje, lecz brakuje im kwalifikacji. Dobry system walidacji dostarczy wiarygodnych informacji na temat kompetencji posiadacza określonych kwalifikacji, a co za tym idzie pomoże uczyć się przez całe życie oraz zapewni lepsze funkcjonowanie na rynku pracy. Poprzez formalne potwierdzenie wiedzy i umiejętności pracownika ułatwi mu mobilność zawodową, a także zoptymalizuje koszty uzyskania kwalifikacji, niezależnie od tego, czy efekty uczenia zostały uzyskane na drodze formalnej, pozaformalnej czy nieformalnej. ►

⁵ Więcej informacji na temat certyfikatów STOP można uzyskać na stronie internetowej [Stowarzyszenia](#).

⁶ Więcej informacji na temat wydawanych w Polsce certyfikatów ECDL można uzyskać na stronie internetowej [PTI](#).

► Ważnym impulsem przyspieszającym rozwój mechanizmów walidacji kompetencji są prace nad stworzeniem krajowego systemu kwalifikacji i Polskiej Ramy Kwalifikacji. Na poziomie Unii Europejskiej prowadzona jest debata na temat mechanizmów walidacji kompetencji. Liczne inicjatywy

walidacyjne finansowane są ze środków europejskich, co pozwala na istotne zwiększenie skali prowadzonej walidacji. Ważne jest testowanie nowych rozwiązań, stosowanych w wielu branżach, na wszystkich poziomach edukacji oraz dla różnych grup wiekowych. Wyzwaniem pozostaje stwo-

wienie mechanizmów przenoszenia rozwiązań wypracowanych w przedsięwzięciach innowacyjnych do powszechnej praktyki. Z pewnością warto się z tym zmierzyć.

Ewa Bacia

Ewa Bacia

Analitik w projekcie systemowym „Opracowanie założeń merytorycznych i instytucjonalnych wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji oraz Krajowego Rejestru Kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie”, realizowanym przez Instytut Badań Edukacyjnych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Absolwentka Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych oraz Instytutu Polityki Społecznej na Uniwersytecie Warszawskim. Tytuł doktora nauk polityczno-społecznych uzyskała na Freie Universität w Berlinie, przedstawiając badania dotyczące wpływu kapitału społecznego na postrzeganie demokracji na Podlasiu i w Brandenburgii.

Brała udział w licznych projektach naukowo-badawczych, np. na temat sytuacji kobiet na rynku pracy, ekonomii społecznej i kapitału społecznego. Pracowała m.in. w Polskim Towarzystwie Socjologicznym w międzynarodowym projekcie badawczym „Younex – Youth Unemployment & Exclusion in Europe”, w Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu m.st. Warszawy oraz w Instytucie Socjologii UW.